

Marta Krejan Čokl | Srednja šola za fotografijo in oblikovanje Ljubljana¹

Slogovni postopki, zahtevani v maturitetnih esejih, ponazorjeni s Prešernovo balado *Povodni mož* in Hiengovim romanom *Čudežni Feliks*

Stylistic Procedures Required in Matura Essays through Prešeren's Ballad
The River Man and Hieng's Novel *The Miraculous Felix*

Ključne besede:

označevanje, razlaganje,
utemeljevanje, primerjanje,
vrednotenje

Izvleček

V šolskih pripravah na splošno maturo dijake pripravljamo na pisanje šolskega eseja, v katerem morajo izkazati znanje iz ubeseditvenih postopkov. Razvijanja predpisane teme se lahko lotijo z označevanjem, razlaganjem, utemeljevanjem, primerjanjem in vrednotenjem. Pri tem jim lahko pomagamo z vajami na podlagi krajšega nazornega besedila, kot je npr. Prešernova balada *Povodni mož*. Naučimo jih izbrati tisto znanje, ki ga zahteva izbrani slogovni postopek, opozorimo jih na ubeseditvene lastnosti izbranega postopka ter navedemo primere za vseh pet načinov razvijanja teme.

Abstract

Students write a school essay to show their understanding of stylistic procedures while preparing for the matura exam. They may develop a prescribed topic by annotating, explaining, justifying, comparing, and evaluating. Exercises based on a short illustrative text (i.e., Prešeren's ballad *The River Man*) may be beneficial. They are taught to select the knowledge required by the chosen stylistic procedure, point out its lexical features and give examples of the five ways of developing a topic.

Keywords:

annotation, explanation,
justification, comparison,
evaluation

¹ O teoretičnih izhodiščih sem se posvetovala z dr. Sonjo Čokl.

Uvod

Prispevek je nastal med pripravi na lansko maturo (maj 2022), in sicer med obravnavo maturitetnega romana *Čudežni Feliks* Andreja Hienga. Dijaki morajo v šolskem eseu na maturi poleg vsebinskega dokazovanja, da so predpisana besedila prebrali, znati svoje znanje tudi ubesediti s predpisanimi ubeseditvenimi ali slogovnimi postopki. Strokovna literatura (Krakar Vogel, 2020, str. 171) za razvijanje teme navaja predvsem njihovo zmožnost predstavljanja, razlaganja, utemeljevanja, primerjanja in vrednotenja. Vse te postopke so dijaki vadili že v preteklih letih šolanja, pred maturo pa morajo svoje znanje povezati in uporabiti v novih okoliščinah. Pomagamo jim lahko s primerom obvladljive Prešernove pesmi *Povodni mož*, saj je balada primerno kratka, razumljiva in motivno-tematsko dovolj bogata za tako nalogo. Hkrati jim omogočimo, da opazujejo razlike med ubeseditvenimi postopki, saj imajo za podlago isto umetnostno besedilo. Zdi se mi tudi, da takih prispevkov za uporabo v razredu primanjkuje. V prispevku sem upoštevala teoretična izhodišča za pripravo na maturitetni esej Bože Krakar Vogel v priročniku *Od spisa do eseja* (2006).

Potek dela v razredu

Priden se dijaki lotijo zapisovanja predstavitev, razlage, utemeljitve, primerjave in vrednotenja, jim razložimo posebnosti vsakega postopka posebej. Poudarimo najprimernejše stavčne strukture in vezniške besede. Nato zberejo ustrezne vsebinske in teoretične podatke, ki jih bodo potrebovali za izbrano nalogo, ter jih pregledno uredijo. Pomembno je njihovo zavedanje, da morajo poleg predpisanih umetnostnih besedil prebrati še kakšno spremno besedo, poglavje v učbeniku ali gradivo s spletišča. Sprva je najbolje vaditi vsak ubeseditveni postopek posebej.

V prispevku so uporabljeni ponazarjalni primeri, kakor so se sproti oblikovali pri delu z besedili, seveda pa je mogoče vsak slogovni postopek pospremiti z različnimi interpretacijskimi različicami. Tu gre predvsem za učenje postopkov, kako razvijati esejsko temo.

1. Predstavitev literarne osebe

Naloga: Predstavi Urško iz Prešernove balade *Povodni mož*

A) Predstavitev literarne osebe (Križaj idr., 2016, str. 82–85) zajema njeno **zunanost, notranost, delovanje in posledice delovanja**.

a) Zunanost

- socialni okvir: starost, stan, bivališče, izobrazba, poklic, družinski člani itd. (prirejeno po Korošec, 2003, str. 140–147)
- zunanji videz: telesne značilnosti, poteze obraza, urejenost, posebnosti itd.

b) Notranost

- čutna raven: kaj osebi prinaša ugodje oz. neugodje
- čustvena raven: kaj osebo privlači in veseli oz. jo odbija in jezi
- mišljenjska raven: kaj osebo idejno zanima, o čem in kako razmišlja, kaj jo motivira za delovanje, kakšne cilje ima
- duhovna podoba: ali je oseba duhovno bogata ali plitka, kakšne vrednote ima, kaj je njeno glavno vodilo, ali je notranje močna, kako prenaša uspeh ali neuspeh itd.
- odnos do sveta: odnos do sebe in bližnjih, do naroda in človeštva ter do veselja in boga

c) Delovanje

- raven obnašanja in delovanja: ali je delovanje osebe skladno z njenimi mislimi in besedami, kako uresničuje svoje želje, ali je dejavna ali pasivna, kako sodeluje z drugimi, kaj tvega za doseg ciljev itd.
- tradicionalna literarna oseba: ima ideale, v imenu katerih deluje, in jasno postavljene cilje; modernistična literarna oseba: ni ciljno usmerjena, njena identiteta je šibka.

č) Posledice delovanja

- vidik spremembe: ali se je oseba zaradi lastnega delovanja spremenila, v čem se vidi njena notranja preobrazba, ali je delovanje prineslo napredek oz. ji je škodilo, kako je njeno delovanje vplivalo na druge ljudi ali izbrano situacijo.

B) Priprava in izbor znanja za predstavitev Urške iz balade *Povodni mož*

Zunanost:	najlepša Ljubljanka, lepa kot danica (Venera), bila je v času cvetja, brhka plesalka, samska
Notranost:	Ljubimcev ji je bilo vedno premalo, znala je biti prijazna in tudi prevzeta, obvladala je odnose do mladeničev in njihovih staršev, bila je domiselna in zvijačna; bala se je razsajanja divje narave, želela se je izviti in se umakniti
Delovanje:	lovila je ugledne moške, moške je vodila za nos, ona je izbirala moške, želela jih je omrežiti, znala je zaljubljeno pogledovati, znala se je sladko smejeti in se prilizovati
Posledice delovanja:	dekleta in žene so jokale zaradi Urškega zapeljivanja njihovih moških; odlašala je z izbiro plesalca, nazadnje je pristopil zmagovalec, pred njo se je pojavil bajeslovni povodni mož; priklical je vodno ujmo in jo pogubil

C) Lastnosti zapisa

Za opis zunanosti uporabljamo pridevnike ob pomožnih glagolih (»to je takšno«), prislove, prilastkove odvisnike. Za opis notranosti, delovanja in posledic delovanja literarne osebe uporabljamo zahtevnejše stavčne strukture s pojasnjevanjem in utemeljevanjem.

Č) Zapis predstavitev literarne osebe

Prešernova Urška je bila ljubljanska lepotica, ki je rada plesala in zapeljevala moške. S svojo lepoto je marsikomu strla srce, saj je veliko zapuščenih devic in ženic zaradi nje jokalo. Obvladala je umetnost ugajanja in zapeljivanja, odlašanja, laskanja z lepimi besedami in se znala prikupno vesti. Tudi prevzetnost ji ni bila tuja, saj je bila do plesalcev zelo izbirčna. Izbirala je same ugledne moške, nikoli jih ni bilo dovolj, zavajala jih je in zapuščala. Ker je bila domiselna in zvijačna, ji nihče ni bil kos; vedno se je znala izviti iz zagatne situacije. Njene prešernosti je bilo konec, ko je od daljnega sotočja velikih rek prišel ponjo prelepi in skrivnostni plesalec. Očitno se ji je uspešno zoperstavil, saj je upala, da ga bo omrežila, v resnici pa je on obvladal njo. Če ljudje niso mogli ukrotiti poželjive Urške, jo je umiril skrivnostni tujec, ki ga lahko razumemo tudi kot razbesnelo naravo.

2. Razlaganje

Naloga: Razloži Urškino pogubo v baladi *Povodni mož*

A) **Razlaganje** pomeni ugotavljanje razmerij med pojavi. Običajno gre za **vzročno-posledično** razmerje, pri čemer so vzroki pogosto nenapisani, zato jih moramo poiskati sami, da razumemo posledice. **Dobro je, če po-**

iščemo več vzrokov, ter pojav razložimo z njegove pozitivne in negativne strani.

Vzročno-posledično razmerje na kratko izrazimo z veznikoma ker – zato.

B) Priprava in izbor znanja za razlaganje iz balade *Povodni mož*

Navajanje dejstev	Ko godci utihnejo, povodni mož napove glas drugih strun, začela se je huda nevihta z gromom in deročimi potoki. Urški povodni mož ni dovolil počitka, priganjal jo je, češ da si jo želijo šumeči valovi, planila sta vanje, za njima je ostal samo še vrtinec.
Navajanje vzrokov	Urška je bila najlepša, zapuščena dekleta pa so zaradi njenih osvajanj jokala, moške je vodila za nos, nikoli ji ni bilo zadosti ljubezenskih zmag. Vedno se je dobro znašla, uporabljala je zvijače.
Navajanje posledic	Nazadnje naleti na nekoga, ki ji je bil kos. Povodni mož je od zelo daleč prišel sem v podobi najlepšega mladeniča na plesišču. Takoj ga je želela omrežiti, vendar se je o njem motila. Po njenem divjem plesu je priklical silno nevihto. Namesto da bi on postal njena nova žrtev, je bila pogubljena ona.

C) Lastnosti zapisa

V strnjen odstavek povežemo dejstva, vzroke in posledice. Pri razlaganju so povedi daljše, sestavljene iz več priredij in odvisnikov; značilni so vezniki kajti, zakaj, saj, ker, ki, zato, torej, vendar ... Najprej napišemo uvodno trditev in nato razložimo svoje razumevanje Urškine pogube.

Č) Zapis razlage

Trditev: Urško so v baladi *Povodni mož* pogubile naravne sile. Dejstva z vzroki in posledicami: Urška je bila zelo prevzeta in brezčutna, saj se ni ozirala na trpljenje fantov, deklet, mož in žena, ki jih je s svojo spogledljivostjo spravljala v nesrečo. Ker je mislila le na svojo zabavo in užitke, je nadse priklicala nesrečo, saj so se ji maščevale sile narave. Povodni mož je po ljudskem izročilu namreč hudobno bajeslovno bitje, ki mu je v trenutku uspelo priklicati pogubni vihar in Urško odpeljati na sredo deroče reke. Če bi bila Urška obzirnejša do drugih ljudi in če bi bila njena napaka samo radoživost, potem je najbrž taka nesreča ne bi doletela.

Na kratko: Ker je Urška zavestno škodila drugim ljudem, je bila pogubljena.

3. Utemeljevanje

Naloga: Utemelji trditev, da Urška v baladi *Povodni mož* zavestno škodi drugim ljudem.

A) Svoje razumevanje nekega pojava utemeljimo z navajanjem dokazov (argumentov) za lastne trditve. Dokaze zajemamo iz izvirnega besedila, splošnega znanja in lastnih izkušenj. Ker posamezna dejstva iz izvirnega besedila niso dovolj zgovorna, želimo naslovnika s svojimi utemeljitvami prepričati.

B) Priprava in izbor znanja za utemeljevanje iz balade *Povodni mož*

Primeri iz izvirnega besedila	- dekleta in žene so jokale, ker so se njihovi moški zaljubili v Urško - ljubimcev je imela vedno premalo - izbirla in lovila je najbolj sloveče moške in jih vodila za nos - znala se je prilizniti starim in mladim - zlorabljal je domiselnost (modrije) in uporabljala zvijače
Ugotovitve, do katerih smo prišli s sklepanjem iz izvirnega besedila:	- Urška se ni znala ustaliti pri enem moškem, ampak je svoje sposobnosti zapeljevanja in ugajanja vedno znova preizkušala na novih moških. Morda ji je manjkalo samozavesti (da ni dovolj privlačna, cenjena, uspešna itd.)? - Bolj ko je bil moški ugleden, višjo ceno je lahko pripisala sebi, kar kaže na njeno močno samovšečnost. - Ker je zapeljevala ugledne in znane moške, so njena dejanja postala opažena in širši problem, vendar je s svojo zvijačnostjo in lepim govorjenjem znala sebe vedno rešiti.
Protidokaz ali pogled z nasprotni strani:	- Možno je tudi, da je bila tako zaverovana vase, da tuje nesreče ni opazila. - Morda pri svojem veseljačenju ljudi ni želela prizadeti, le svoje narave ni znala ukrotiti.

C) Lastnosti zapisa

Najprej napišemo uvodno trditev in strnjeno predstavimo svoje dokaze zanj. V sklepnih ugotovitvah povzamemo svoje mišljenje. Dokaze navajamo z vzročnimi, sklepalnimi, pogojnimi, posledičnimi ipd. stavčnimi strukturami.

Č) Zapis utemeljitve

Trditev: Urška je zavestno škodila drugim ljudem. Dokazi: Če nesreče drugih ljudi ne bi opazila, potem ji ne bi bilo treba lagati, tako pa lahko v pesmi preberemo, da je možake »vodila za nos«. Torej se je morala pred njimi izgovarjati in si z lepim govorjenjem zagotoviti nove žrtve. Pri tem niso trpeli samo zapuščeni moški, ampak

predvsem njihove ženske, ki jih je Urška spravljala v jok. Njihovo skupno nesrečo je morala opaziti, sicer ji ne bi bilo treba uporabljati »modrij in zvijač« za nove podvige. Protidokaz: Ker se ni znala ustaviti, lahko pomislimo, da si sama ni znala pomagati, vendar to ne pomeni, da se svojih dejanj ni zavedala. Drugim je torej škodovala zavestno, kar je ne opravičuje pred njenimi žrtvami. Sklepna ugotovitev: Danes bi taki osebi lahko rekli narcistična in je ne bi želeli srečati v svojem življenju ali pa bi ji predlagali pomoč psihoterapevta.

Na kratko: Urška je imela tako močno željo po občudovanosti, da je čustva drugih ljudi niso zanimala.

4. Primerjava dveh literarnih oseb

Naloga: Primerjaj Urško iz *Povodnega moža* in Štefanijo iz *Čudežnega Feliksa*.

A) Primerjanje pomeni ugotavljanje podobnosti in razlik med dvema literarnima pojavoma.

Namen primerjanja je ugotoviti, kaj je boljše oz. slabše.

Postopek primerjanja:

- Izberi dve literarni prvini (A in B), npr. dve literarni osebi, dva literarna pojava itd.
- Določi značilnosti A, nato značilnosti B.
- Poišči podobnosti med A in B.
- Poišči razlike med A in B.
- Napiši uvodno trditev (npr. kaj oz. zakaj lahko primerjamo).
- Predstavi podobnosti in razlike.
- Sproti razlagaj in utemeljaj z dokazi.
- V zaključni ugotovitvi se opredeli do rezultata primerjave. Povej, kaj ti je bolj oz. manj všeč.

B) Priprava in izbor znanja za primerjanje iz *Povodnega moža* in *Čudežnega Feliksa*

Zapiši lastnosti osebe A in lastnosti osebe B ter poveži podobnosti in označi razlike (X) med njima

Urška		Štefanija
mlada	X	starejša
lepa		lepa
samska	X	poročena, mož Kalmus
brez otrok	X	dve hčerki
želi ugajati, potrebuje druge	IX	želi se zabavati
številni ljubimci		številni ljubimci
opazila je trpljenje drugih, neobzirna		opazila je trpljenje družine, neobzirna
mного ljudi in družin je prizadela		prizadela je svojo družino
zvijska in manipulantska	IX	sebična in pasivna
zadnji ljubimec povodni mož		zadnji ljubimec Skobenski
povodni mož je bil pogumen, odločen		Skobenski je bil svetovljanski
povodni mož jo je pokončal	X	Skobenski si jo je podredil, a postal pasiven
Urška je utonila	X	Štefanija je prevzela vodenje dóma

C) Lastnosti zapisa

Najprej napišemo uvodno trditev ter predstavimo podobnosti in razlike. Sproti razlagamo in utemeljujemo. Na koncu se opredelimo do rezultata primerjave in to ugotovitev zapišemo.

Č) Zapis primerjave

Trditev: Čeprav se Urška in Štefanija po letih precej razlikujeta, ju povezuje podoben način uživanja življenja. **Primerjava:** Obe sta lepi in se želita zabavati, a Urška si pri tem močno želi ugajati okolju, pri čemer je neustavljiva, zvita in manipulantska. Razlikujeta se po starosti in družinskem stanu, saj je Urška mlada in sama, Štefanija pa starejša in poročena. Sklepali bi, da si Urška zato lahko vzame več osebne svobode, a si obe privoščita številne ljubimce. Pri tem se obe zavedata, da njuno okolje trpi, saj je Urška onesrečila mnogo moških, žensk in najbrž tudi otrok, Štefanija pa svoje najbližje – garaškega in uspešnega moža Kalmusa ter odraščajoči hčerki. Njune avanture se končajo, ko srečata »pravega« človeka. Urško omreži postavni povodni mož, Štefanijo pa obvlada svetovljanski Skobenski. Namesto da bi se njuno življenje umirilo, pride do preobrata. Povodni mož z Urško plane v deročo Savo, Skobenski pa se zaradi strahu pred vojno umakne in postane pasiven. Urejanje doma tako preostane Štefaniji, v delno oporo ji je nenaklonjena hči Erna. **Ugotovitev:** Ugotavljam, da se je Urškina in Štefanijina brezvestnost slabo končala. V želji po uživanju se nista

ozirali na prizadeto okolje, pri čemer je Urška uporabila tudi nižje plasti svoje osebnosti in izgubila svoje življenje. Štefanija pa se bo morala o medosebnih in družinskih odnosih še marsikaj naučiti.

Na kratko: Urška je v nasprotju s Štefanijo manj obzirna do drugih, zato je njen konec slabši kot Štefanijin.

5. Vrednotenje

Naloga: Ovrednoti Prešernovo balado *Povodni mož*.

A) Svoje mnenje o vrednosti prebranega besedila lahko izrazimo na več načinov – doživljajsko, literarno, zunajliterarno ali medbesedilno. Pri tem svoje vrednotenje, ki izhaja iz našega osebnega doživljanja besedne umetnine, hkrati razlagamo in utemeljujemo. **Namen vrednotenja je izraziti lastno utemeljeno oceno o izbranem literarnem pojavu ali celotnem besedilu** (prirejeno po Krakar Vogel, 2020).

Najprej se odločimo za vrsto vrednotenja in izberemo eno izmed štirih možnosti.

Vrste vrednotenja:

- osebnodoživljajsko** iz vsakdanjega življenja – na podlagi lastne presoje o tem, kaj je zanimivo, sprejemljivo, učinkovito, lepo ...
- zunajliterarno** – z uporabo znanja z drugih predmetnih področij, npr. zgodovine, psihologije, sociologije, etike ...
- literarno**
 - v okviru obravnavanega besedila, in sicer z literarnimi značilnostmi, kot so oblikovanost besedila, večpomenskost, domišljajskost, aktualnost, celovitost ...
 - skozi perspektivo ostalih nastopajočih literarnih oseb oz. pripovedovalca
- medbesedilno** – s primerjavo podobnega (vzornega) literarnega dela

B) Priprava in izbor znanja ter lastnega mnenja za vrednotenje balade *Povodni mož*

Dejstva izberemo iz izvirnega besedila in drugih področij:

- osebnodoživljajsko:**
 - živahnost celotne pesmi *Povodni mož* me spominja na lastno pustovanje
- zunajliterarno:**

- **zgodovinsko** snov o prevzetni lepoticu Urški je Prešeren črpal iz Valvasorjeve *Slave vojvodine Kranjske*, v kateri je bilo dekle kaznovano za svoje početje (»Mlademu svetu pa je služil tale grozni primer kot strašilni nauk, naj se ogibljejo razuzdanosti in goje vzdržnost.« Valvasor, 2017, str. 308.); sam je balado izdal leta 1830 v *Kranjski čbelici* (Urško je preimenoval v Zaliko in izpus-til Valvasorjev strašilni konec; v *Poezijah* 1847 je bilo dekle spet Urška)
- **etično** je Urškino vedenje sporno, saj se svojega zapeljevanja in posledic zaveda, a vseeno škodi drugim
- **psihološko** je Urška predstavljena kot narcistična oseba,¹ saj pri svoji želji po ugajanju ne zmore so-čutja do drugih
- **sociološko** so Urškina dejanja pomenila težave za velik del mesta, saj je dekle zapeljevalo najuglednejše meščane, zaradi česar je trpelo več dru-žin, ustaviti je pa niso zmogli

3. literarno:

- a) • oblikovno je balada napisana v 14 kiticah po 6 verzov z amfibrahi
- zgradba pesmi ima dva vrha (pojavlja se junak; na-stopijo nadčloveške sile); stopnjevanje napetosti; dialog; tragičen konec
 - metaforičnost je sprva pridevniško barvita, nato onomatopejsko shrpljiva; metafore za: prešerna/Prešerna, raj/smrt, biti kos/ubiti, strune drugih/strune uničevalne narave, valovi te žele/smrt te čaka
 - domišljijško bitje (pri Valvasorju povodni mož ali »strah« in celo »hudičev strah«; Valvasor, 2017, str. 265) se pomeša med običajne ljudi, nori ples presega vsakdanje doživetje, nenadna smrt v va-lovih je neobičajna
 - baladna snov je kljub fiktivnosti vzeta iz realnega življenja, zato so razmerja med literarnimi oseba-mi vedno aktualna
 - pesem je umetniško celovito delo, saj so vsebina, zgradba in oblika lepo povezane; skladne so tudi spoznavne, etične in estetske značilnosti pesmi
- b) • Urška po mnenju prizadetih someščanov v pesmi dela narobe, enako misli (nadnaravni) povodni

mož, zato jo s pomočjo podivjanih naravnih sil pogubi

- v ozadju čutimo pesnika kot pripovedovalca (epski subjekt), ki baladi ni dodal pridigarkega konca; v času romantike se Prešernu morda Urškina radoživost ni zdela tako hud prestop kot Valvasorju, ki se je v času baroka šolal pri strogih jezuitih

4. medbesedilno:

- balada *Lepa Vida* (oblikovno obe baladi; obe spesnil Prešeren; obe žalosten konec; Vida ne zapeljuje, ampak je zapeljana; pri obeh naključ-ni prišlek – zamorec oz. povodni mož; kazni za hrepenenje po lepšem življenju oz. kazni za ra-doživost ...); vrednotimo tako, da se opredelimo, kaj nam v prvi oz. drugi baladi bolj/manj ugaja, in to utemeljimo
- roman *Gospa Bovary* (balada oz. roman; poroče-na Ema oz. samska Urška; obe večje število lju-bimcev; obe žalosten konec; obe brez moralne orientacije ...); opredelimo se, kaj nam v prvem oz. drugem besedilu bolj/manj ugaja, in to ute-meljimo

C) Lastnosti zapisa

Vrednotenje besedila zapišemo z značilnimi beseda-mi (všeč mi je, ugaja mi, menim, zdi se mi, pogrešam, ugotavljam, po mojem mnenju ...). Sproti razlagamo in utemeljujemo svoje osebno doživljanje besedila.

Č) Zapisi vrednotenja

1. primer – osebnodoživljajsko:

Balada *Povodni mož* mi je všeč, ker ob njej doživljam ra-dostno plesno vzdušje cele Ljubljane in vihravi ples za-ljubljenega para. Tudi sam sem doživel podobno pustno rajanje /.../. Ne ugaja mi pa Urškin konec, saj ni pravega razloga, da bi jo povodni mož odnesel v deročo Ljublja-nico. Kljub vsemu se mi zdi pesem dobra.

2. primer – zunajliterarno, zgodovinsko in psihološko:

Balada *Povodni mož* mi je zelo všeč, saj Prešeren v njej prikaže veseljaško Urško in morda pretirano kazni za-njo. Sam je bil tedaj zaljubljen v (Dolenčevo) Zaliko, ki jo je tako imenoval tudi v svoji prvi objavi balade, šele po-zneje ji je nadel ime Urška. Menim, da samo zaradi svoje radoživosti Urška ne bi smela biti kaznovana s smrtjo. V življenju namreč srečujemo različne osebnosti, od nas

1 Za narcistično osebnost (ki je običajno razpolovljena na zunanji blišč in notranjo praznino) so značilni izredno močna potreba po občudovanosti, pomanjkljivo razumevanje čustev drugih in nesprejemanje kritike.

pa je odvisno, ali se bomo kateri od njih podredili in dovolili, da premočno vpliva na našo usodo. Zdi se mi, da skuša pesnik dekle v svoji baladi rehabilitirati, saj ji je Valvasor v svoji zgodbi namenil strog opomin o tem, kaj se sme in česa ne. Morda se pesnik Zaliki tudi ni želel javno zameriti, kakor se mu je sicer pozneje zgodilo ob izdaji *Sonatnega venca*, čeprav je Julijo hvalil. V Prešernovi baladi v zadnjih verzih pogrešam le kakšen namig o tem, zakaj je narava Urško tako hudo kaznovala.

3. primer – literarno, a):

Balada *Povodni mož* mi je všeč predvsem zaradi dobre baladne zgradbe in sloga. V pesmi čutim prav dramatično stopnjevanje napetosti, ko se nič hudega sluteča Urška spoprime najprej s postavnim mladeničem, nato z divjim plesalcem, ki ga spremljata strašen blisk in grom, nazadnje pa s povodnim možem, ki v ljudskem izročilu velja za negativno nadnaravno silo. Tudi slogovno se mi zdi pesem zelo zanimiva. Poleg plesnega amfibraha, ki sprva napoveduje prijetno razpoloženje, so v 11. kitici uporabljeni številni sičniki, šumniki in glas »r«, ki pričarajo srhljivo ozračje pobesnele narave. Prav igrivo pa občutim nekatere metafore – Urška se brani »prešerna« ali pa Prešerna, mladenič jo bo popeljal na »rajanje«, v nebeški »raj« ali pa v smrt itd. Ker je pesem balada, nekako upravičeno pričakujemo žalosten konec. Pesem se mi zdi res dobra umetnina.

4. primer – medbesedilno:

Balada *Povodni mož* ni edina, ki v evropski književnosti prikazuje usodo ženske z žalostnim koncem. Urški je npr. podobna Ema Bovary, ki kljub številnim ljubimcem ni zmogla urediti svojega življenja, nekoliko boljša usoda pa doleti lepo Vido v istoimenski Prešernovi pesmi. Baladni ton ob koncu *Lepe Vide* po mojem mnenju ni kaj dosti boljši od smrti, saj lepa Vida ne bo nikoli več videla svojega moža in otroka; namesto da bi doma živela, bo zaradi neskončnega hrepenenja na tujem le životarila. Kakovost obeh Prešernovih pesmi se mi zdi izjemna, pri čemer je ton v *Lepi Vidi* resnejši, saj je Vida takoj po odhodu svojo odločitev obžalovala, Urška pa je pri svoji radoživosti vztrajala ne glede na žrtve svojega zapeljevanja. Če je Emi in Urški primanjkovala moralna orientiranost, jo je Vida začutila, a je bila ta za njeno rešitev prepozna. Zdi se mi, da je pesem o Urški pisana zelo lahkotno, a je prav zaradi tega njena usoda na koncu najbolj presenetljiva in težko sprejemljiva. Šele po natančnem premisleku lahko ugotovimo, da je bila Urška od vseh treh žensk najmanj sočutna do trpljenja drugih, zato pa tudi tako hitro kaznovana. Najbolj prepričljiva se mi zdi pesem o *Lepi Vidi*, čeprav je tudi balada *Povodni mož* enkratna umetnina.

Povzetek

V pripravi na maturo dijake pripravljamo na pisanje šolskega esaja, v katerem morajo izkazati znanje iz različnih ubeseditvenih postopkov. Razvijanja naslovne teme esaja se lotevajo s predpisanimi slogovnimi postopki, predvsem s predstavljanjem, razlaganjem, utemeljevanjem, primerjanjem in vrednotenjem. Najprej spoznajo zakonitosti vsakega postopka posebej, nato pa svoje bralno doživetje razlagajo in utemeljujejo s prepletanjem več slogovnih postopkov hkrati. Za lažje usvajanje teh veščin jim pomagamo z nazornimi primeri, ki smo jih pripravili na podlagi Prešernove balade *Povodni mož*. Za samostojno delo dijake najprej spomnimo na zakonitosti slogovnega postopka, nato jih naučimo izbrati ustrezno znanje iz različnih virov glede na vrsto naloge, sledi opozorilo na značilne vezniške besede in stavčne strukture, ki so potrebne za zapis izbranega načina razvijanja teme. Ob primerih iz Prešernove pesmi se naučijo opazovati značilnosti vseh petih slogovnih postopkov in jih kmalu uporabiti v samostojnem zapisu, kar je razvidno iz obeh izdelkov dijakinj v prilogi.

Viri in literatura

Krakar Vogel, B. (2020). *Didaktika književnosti pri pouku slovenščine*. Zbirka Učiteljeva orodja. Rokus Klett, 19, 51–53, 141–144.

Krakar Vogel, B. (2006). Teoretična izhodišča. V: *Od spisa do esaja*. Državna založba Slovenije, 10–52.

Korošec, R. (2003). Nekaj vzpodbud za razmislek. V: *Esej na maturi 2003*. Gyrus, 140–147.

Križaj, M., Bešter, M., Končina, M., Bavdek, M., Poznanovič, M., Ambrož, D., Židan, S. (2016). *Na pragu besedila 1. Učbenik za slovenski jezik v 1. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol*. Rokus Klett.

Od Lepe Vide. https://sl.wikisource.org/wiki/Od_lepe_Vide

Povodni mož (Prešeren). [https://sl.wikipedia.org/wiki/Povodni_mo%C5%BE_\(Pre%C5%A1eren\)](https://sl.wikipedia.org/wiki/Povodni_mo%C5%BE_(Pre%C5%A1eren))

Povodni mož (Prešernove poezije). [https://sl.wikisource.org/wiki/Povodni_mo%C5%BE_\(Pre%C5%A1ernove_poezije\)](https://sl.wikisource.org/wiki/Povodni_mo%C5%BE_(Pre%C5%A1ernove_poezije))

Valvasor, J. V. (2017). *Slava vojvodine Kranjske*. Izbrana poglavja. Mladinska knjiga.

PRILOGA 1:**Vrednotenje: izdelek Žana Zupana, dijaka 4. letnika Srednje šole za fotografijo in oblikovanje Ljubljana**

Vrednotenje – osebnodoživljajsko in literarno (b)

Feliksova odločitev za odhod z očetom (*Čudežni Feliks*)

Roman Čudežni Feliks se konča s Feliksovim odhodom od družine Kalmus - Missia. Glavni literarni lik se odloči, da se bo pridružil očetu judovskega porekla ter pred bližajočo se drugo svetovno vojno z njim odpotoval v Italijo.

Feliksovo odločitev najbolje razumem, če se postavim v njegovo vlogo. V družini je imel že nekaj časa vlogo tujca, saj se je v graščino preselil pred kratkim. Zaradi Erne se je počutil izobčenega, saj se ji je sprva zdel gnusen, ker je mislila, da je otrok incesta. Menim, da je eden od ključnih dejavnikov za odhod misel, da se potem ne bo več počutil izobčenega. Dogajanje je umeščeno v čas začetka druge svetovne vojne. S svojo nadaljnjo prisotnostjo bi ogrožal graščino, ki ni bila v najboljšem položaju. Predvidevamo lahko, da je Feliksa k odhodu spodbujal tudi Skobenski, in sicer v strahu, da ga bo ta izdal. Vsekakor pa mu ni bilo vseeno za varnost lastnega očeta.

Na Feliksovem mestu bi verjetno storil enako. Glavni lik je z branjem Stare zaveze skušal najti košček sebe, ki ga je pogrešal. Odkril je, da bi svoje judovsko poreklo lahko podrobneje spoznal, če bi se pridružil očetu. Mislim, da bi ravno zaradi te želje po pripadnosti naredil enako.

PRILOGA 2:**Predstavitev osebe: izdelek Sare Vidović, dijakinje 4. letnika umetniške gimnazije Srednje šole za fotografijo in oblikovanje Ljubljana**

Predstavitev osebe: Heda (*Čudežni Feliks*)

Heda Kalmus - Missia ima v romanu Čudežni Feliks pomembno žensko vlogo. Je Ernina mlajša sestra, ob očetovi smrti stara 13 let. Šolala se je v samostanu v Gradcu, vendar je skozi zgodbo bivala doma, v graščini v kraju Š. Ima močno postavo in je na videz neprivlačna. Od Feliksovega prihoda je zaljubljena vanj, vendar se njemu ona zdi grda. Feliks slikovito opisuje njene maščobne blazinice po telesu, a ga kljub temu vznemirja. Zaradi videza je člani družine ne jemljejo resno, stalno pa je tudi v senci svoje lepše starejše sestre. Posledično je Heda razvila močno osebnost. Je neposredna in samosvoja, a hkrati tudi edina poštena oseba v zgodbi. O Leonidovem hlinjenju norosti preostali junaki dvomijo in ta dvom prikrivajo, Heda pa se njegovim dejanjem odkrito posmehuje. Svojo zbadljivost kaže tudi Feliksu, ki mu kaže naklonjenost tako, da ga draži. Ta je najbolj opazna v prizoru tunkanja, ko Heda, Erna in Feliks odidejo na kopanje. Ona je vedela, da Feliks ne zna dobro plavati, a ga je vseeno tunkala. Heda je Feliks zavračal, kljub temu pa je imel nanjo velik vpliv glede nadaljnjega izobraževanja. Odločila se je namreč za šolanje doma, on pa ji je pri tem obljubil pomoč.

Hedino delovanje v romanu je zelo zanimivo. Pred nedavnim ji je umrl oče, pa je to sploh ni prizadelo. Ni se vtikala v odnose med materjo in Leonidom niti med materjo in Erno, ki sta si pogosto skakali v lase. Nikoli ni omenila strahu pred vojno, vendar iz njenih dejanj lahko razberemo, da ga je čutila. Ko je Feliks razmišljal o pobegu z očetom, je želela pobegniti tudi ona. Nekoč je zbežala od doma; razloga ne izvemo, vendar lahko predvidevamo, da je to storila zaradi zatiranja, ki ga je doživljala, in zaradi pomanjkanja pozornosti, ki je kot otrok ni dobila. Materi je večkrat potožila, kako je nihče ne jemlje resno, ko pa ji je želela povedati, da je bila tudi ona onečaščena, jo je ta utišala. Heda je takrat dobila potrdilo svoje ničvrednosti. Zaradi zunanosti ji nihče ni verjel, da bi lahko pobegnila, a se je to resnično zgodilo. Ko so jo po nekaj dneh žandarji pripeljali domov, je Štefanijino izpraševanje prekinil nočni napad na graščino. Napadli so jo kuharičin nekdanji zaročenec in njegova avstrijska prijateljca. Heda je hišo in družino, ne glede na vse hudo, kar je v njej preživela, branila, s tem pa dokončno dokazala, kako trdna oseba je v resnici.